

Takácsné Takács Dóra

A fogvatartottak kapcsolattartási jogának egyes gyakorlati problémái

Bevezető

A múlt század egyik legnagyobb filozófusa, Emmanuel Lévinas szerint „*Minden a mások jogaiból ered, és abból a mindenkori kötelességből, hogy tiszteletben tartsam azokat.*”

Ez az idézet az alábbi elemzés alfája és ómegája, hiszen kiindulási alap és – a leírt szempontok áttekintését követően nyilvánvalóan – konklúzió is egyben.

Remélem, hogy a témát több oldalról megvilágítva sikerül minden érdeklődőben olyan gondolatokat ébresztenem, melyek továbbfejlesztésével ismét egy lépéssel közelebb kerülhetünk a megoldáshoz.

A védelem joga – mint alapjog

Alkotmányos alapok

„A büntetőeljárás alá vont személyeket az eljárás minden szakaszában megilleti a védelem joga.” [Magyar Köztársaság Alkotmánya 57.§ (3) bek.] A védelemhez való jogosultságból következik, hogy a terhelt a büntetőeljárás során védekezése érdekében jogait szabadon gyakorolhatja. A vele szemben érvényesített büntető igényt megismerheti, arról álláspontját kifejezheti, a javára szóló körülményeket előadhatja, a hatóság működésével kapcsolatos észrevételeit, indítványait előterjeszheti. A terhelt ezen jogai érvényesítése céljából védő közreműködését veheti igénybe.

A védelem joga azonban igen sokszor formális, elsősorban azért, mert a fogvatartott és védője között hiányzik a teljes körű védekezéshez szükséges kapcsolattartás, mely részben a hatályos jogszabályi előírások hiányosságaira, részben a védők és a hatóságok kötelesség-mulasztására vezethető vissza.

A védelemhez való jog érvényesülésére az állampolgári jogok országgyűlési biztosa kezdettől fogva fokozott figyelmet fordít, ennek keretében került sor a kirendelt védők tevékenységének átfogó vizsgálatára is, melynek utóellenőrzése folyamatosan zajlik. A védelemhez való jog egyik kritikus pontjának Magyarországon éppen a kirendelt védő tevékenysége tűnik. Számos jel utal ugyanis arra, hogy a védelemnek ez a formája nem működik hatékonyan. Sok esetben előfordult, hogy a kirendelt védővel a bírósági szakig egyetlen alkalommal nem találkoznak, sőt védőik nevét sem tudták. Ez azt jelenti, hogy a kirendelt védő egyetlen nyomozati cselekményen sem vett részt, védence jogait és érdekeit nem képviselte, és a védelemhez való jogot nem érvényesítette. Az ilyen magatartás egyértelműen visszasz az Alkotmány 57. § (3) bekezdésének sérelme miatt.¹

¹ OBH 4650/1999.

Hatályos szabályozás

A büntető-eljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: Be.) megoldásainak kialakításánál figyelemmel kellett lenni a Magyar Köztársaság által vállalt nemzetközi kötelezettségekre, mindenekelőtt az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény (a továbbiakban: Egyezmény) szerveinek esetjogára.

A védelem egyrészt jogosultság, másrészt a törvényi kötelezettség a hatóságok felé, melynek azok kötelesek érvényt szerezni. E jog megsértése vagy korlátozása olyan eljárási szabálysértés, ami a büntető ügyek érdemi elbírálására befolyással van.

Az Egyezmény nemcsak a védelemhez való jog formális biztosítását kívánja meg, de a tagállamok kötelességeként írja elő, hogy a védelem hatékony gyakorlásáról is gondoskodjanak. Ennek érdekében a törvény olyan rendelkezéseket tartalmaz, amelyek a kirendelés színvonalasabb ellátását biztosíthatják. A korábbi szabályozásnál részletesebben fogalmazza meg a védő kötelesegeit, bár jogorvoslatot a védő kirendelése ellen nem engedélyez, arra módot ad a terhelt számára, hogy az adott védő helyett indokoltan más védő kirendelését kérje.

A törvény a védelemnek két alakzatát emeli ki: a terhelt által személyesen, illetőleg a védő által ellátott védelmet.

A terhelt és a védő jogainak érvényesülését hivatott garantálni az a rendelkezés, mely szerint a fogva lévő terhelt a védőjével szóban és írásban ellenőrzés nélkül érintkezhet.

Kapcsolattartási jog a fogvatartás különböző szakaszaiban

Az előzetes letartóztatás

Az előzetes letartóztatás a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedés, amely a terheltre nézve már önmagában is jelentős hátrányt jelent. A törvény ezért egyértelműen rögzíti, hogy a terhelt eljárási jogait korlátozás nélkül gyakorolja, melyek közül a védekezésre való felkészülést külön is kiemeli. A Be. 43. § (3) bekezdése előírja, hogy a fogva lévő terhelt védőjével szóban és írásban ellenőrzés nélkül érintkezhet, szemben a hozzátartozókkal vagy más személyekkel, ahol ezen joga csak ellenőrzés mellett biztosított.

Amennyiben az őrizetbe vett, illetve előzetes letartóztatásba helyezett személyek fogvatartási helye a rendőrségi fogda, úgy jogi képviselőjükkel való kapcsolattartásukra a 19/1995. (XII.13.) BM rendelet szerint az alábbiak vonatkoznak:

- a fogvatartott biztonsági felügyelet mellett, ellenőrzés nélkül tarthat kapcsolatot védőjével, illetve a fogvatartás alapjául szolgáló ügyben eljáró jogi képviselőjével;

- a védő a rendőrségi fogdában fogvatartott védencével való érintkezése során hangrögzítő eszközt magánál tarthat, a védelem ellátása körében az általa készített hangfelvételt a fogdából ellenőrzés nélkül kiviheti;
- a fogvatartottnak a védőjéhez, a fogvatartás alapjául szolgáló ügyben eljáró jogi képviselőjéhez, a hatóságokhoz és az emberi jogok védelmét ellátó szervezetekhez küldött levelei nem ellenőrizhetők;
- a fogvatartott védőjének címzett levelét haladéktalanul továbbítani kell.

Amennyiben az előzetes letartóztatás foganatosítására büntetés-végrehajtási intézetben kerül sor, akkor a fogvatartott kapcsolattartási joga a 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet alapján a következőképpen alakul:

- az intézetnek biztosítani kell az előzetesen letartóztatott eljárási jogainak gyakorlását, így különösen azt, hogy a kihallgatásra és tárgyalásra felkészülhessen, védőt bízson meg és védőjével kapcsolatot tartson;
- a fogvatartott levelezési és látogatási joga ez esetben is csak a védőjével való érintkezés kivételével és csak a büntetőeljárás eredményessége érdekében korlátozható;
- a fogvatartott védőjével szóban és írásban ellenőrzés nélkül érintkezhet:
 - szóbeli érintkezésre csak az intézet hivatali idejében kerülhet sor, kivéve, ha a védővel való megbeszélés olyan eljárási cselekmény megtételéhez kötődik, melynek elmulasztása jogkövetkezménnyel járna;
 - távbeszélőn történő érintkezés csak az intézet készülékén történhet, nem ellenőrizhető, de az intézet visszahívással meggyőződhet a hívás jogosságáról;
 - az előzetesen letartóztatott büntető eljárással kapcsolatos feljegyzéseit magánál tarthatja, és azokat védőjének ellenőrzés nélkül átadhatja;
- a védő a védencével folytatott megbeszélésről készített feljegyzést, illetve hangfelvételt az intézet területéről ellenőrzés nélkül kiviheti;
- a védő személyes védelmét (kérésére vagy beleegyezésével) az intézet biztosítja, de ez a felügyelet sem az előzetesen letartóztatott, sem a védő eljárási jogait nem korlátozhatja.

A jogerős ítélet után

A szabadságvesztésre ítélt személy való kapcsolattartása a védővel a következőképpen alakul a büntetés-végrehajtási intézetben:

- a védő a kirendelésről szóló határozatot vagy a megbízást köteles bemutatni;
- a belépést engedélyezni kell, ha a védő a meghatalmazás elítélttel való aláíratása végett keresi fel az intézetet, az aláírásig azonban az elítélttel csak ellenőrzés mellett beszélhet;
- a védő az elítélttel az intézet e célra kijelölt helyiségében beszélhet.

A gyakorlattal kapcsolatos megjegyzések

A helyzet adott: minden jogszabályi előírás annyit ér, amennyi abból megvalósul, tehát a téma kapcsán megkerülhetetlen annak vizsgálata, hogy a hivatkozott a jogokkal ki, milyen mértékben él, esetleg kinek a mulasztása folytán nem él.

Kezdjük az elején. A személyes szabadságot korlátozó kényszerintézkedés alá vont személy rendőrségi fogdába való befogadásához szükséges rendkívény kötelező tartalmát meghatározó 19/1995. (XII. 13.) BM rendelet hosszú évekig nem tette kötelezővé, hogy az a fogvatartott védőjének nevét is tartalmazza. Ez a joghézag azt eredményezte, hogy a hatóság eljáró tagja – adott esetben a fogdaőr – nem tudta azonosítani a fogvatartott védőjének személyét. Ez az anomália 2003-ban oldódott meg azzal, hogy a kötelező tartalmi elemek között előírták a védő adatainak rögzítését is.

A távbeszélő használatára való jogosultságot a rendelet máig akként szabályozza, hogy arra a fogvatartott a fogvatartást végrehajtó szerv lehetőségei szerint jogosult. Ez a szabályozás visszaélésre ad lehetőséget, hiszen a vizsgálat idején (1996-ban) egyetlen rendőrségi fogdában sem találtak azzal, hogy a fogvatartást végrehajtó szerv ennek lehetőségét biztosította volna.²

A rendelet előírja, hogy a fogvatartott korlátozás nélkül tarthat kapcsolatot – személyesen és írásban is – védőjével. A gyakorlat több megyében is az volt, hogy mindössze egy ügyvédi beszélőhelyiséget rendszeresítettek, ezzel képezve fizikai akadályt annak, hogy a védő időbeli korlátozás nélkül beszéljen védencével.

Ezen túlmenően bevett eljárás, hogy kizárólag munkaidőben van lehetőség a beszélő megtartására. Ezt az intervallumot ráadásul megszakítja az ebédidő, ezért több nyomozó hatóság csak az ügy előadójával való egyeztetés után engedélyezi a védőnek a beszélőt.

A gyanúsított és a védő a rendőrségi fogdában általában egy rácsozott üvegfalon levő sűrű hálóval ellátott nyíláson át beszélhet. Ilyen helyzetben az iratok közös tanulmányozása, továbbá a védő-gyanúsított írásbeli kapcsolat-tartása megoldhatatlan.³

A védelemhez való jog érvényesülésének problémái

„Kényszervédelem”: a kirendelés

Alig találkoznak fogva tartott védenceikkel a kirendelt ügyvédek Magyarországon – állapította meg jelentésében az állampolgári jogok országgyűlési biztosa. A „szegények ügyvédeként” – a gyanúsítottak kevesebb, mint harmadának van

² A kirendelt védővel rendelkező fogvatartott személyek védelemhez való jogának érvényesülése a büntetőeljárás nyomozási szakaszában. Az állampolgári jogok országgyűlési biztosa-nak jelentése. 1996. 31.

³ A kirendelt védővel rendelkező fogvatartott személyek védelemhez való jogának érvényesülése...31.

saját védője – effajta alibi tevékenysége a letartóztatottak többsége esetében illuzórikussá teszi a védelemhez való alkotmányos jog érvényesülését.⁴

Előfordult olyan eset, hogy a Budapesti Ügyvédi Kamara komoly pénzbírsággal sújtotta az egyik fővárosi ügyvédet, aki kirendelt védőként – két különböző ügyben – nem vette fel a kapcsolatot letartóztatott védenceivel, s nem ment el az egyikük által kezdeményezett beszélőre sem. Hasonló esetre 1991-től a 1997-ig az állampolgári jogok országgyűlési biztosa által megvizsgált 8 megyében nem volt példa. A jelentés egyébként nem kevesebbet állít, mint hogy Magyarországon „a kirendelt védő eljárása nem véd a hatósági túlkapásokkal és tévedésekkel szemben”. Az alkotmányos visszásságok a dokumentum szerint a kormányzat és a rendőrség számláját is terhelik.

A vizsgálat során minden nyomozó hatóságnál azt tapasztalták, hogy eleget tettek védőkirendelési kötelezettségüknek, a jogszabály azonban nem rendelkezik arról, hogy a kirendelésnek az eljárás mely szakaszában kell megtörténnie. Emiatt szinte egyetlen olyan gyanúsított kihallgatáson sem vett részt kirendelt védő, amikor a megalapozott gyanú közlésére került sor, holott ez a jogi aktus az eljárás alakulása szempontjából alapvető.⁵

További problémát jelent, hogy nem derül ki a Be.-ből, mikor kell kirendelni a védőt. A törvény nem ír elő konkrét időpontot, pusztán arra utal a gyanúsított kihallgatás szabályainál, hogy figyelmeztetni kell a gyanúsítottat arra, hogy védőt választhat, illetőleg védő kirendelését kérheti. Ha azonban az eljárásban védő részvétele kötelező, a gyanúsított figyelmét arra is fel kell hívni, hogy ha három napon belül nem hatalmaz meg védőt, az ügyész, illetve a nyomozó hatóság rendel ki számára.

Az őrizetbe vétel utáni első 72 óra jelenti a leginkább kiszolgáltatott helyzetet, derült ki a jelentésből. A büntető ügyekben eljáró hatóságok ugyanis rendszerint ezen idő alatt gyűjtenek össze adatokat, hallgatnak ki tanukat stb., alapozzák meg az előzetes letartóztatási indítványt. Az eljárási törvény azonban nem rendelkezik a védő őrizetbe vétel ideje alatti jelenléti jogáról. Ez a körülmény oda vezethet, hogy a bűnügyi őrizetben lévő gyanúsított nem tudja védekezését szakértelemmel rendelkező személy közreműködésével kifejezni. Az ilyen esetekben ugyancsak alkotmányos visszásság keletkezik, sérül a jogállamiság és a védelemhez való jog alkotmányos elve.⁶

A kirendelt védők általában a fogvatartás harmadik napján, az előzetes letartóztatásról döntő bírói meghallgatáson találkoznak először védencükkel – e tekintetben azonban regionális szinten is jelentős eltérések mutatkoztak. Somogy és Zala megyében például a kirendelt védők 86, illetve 62 százaléka vett részt ezeken a bírói meghallgatásokon, míg Borsod és Pest megyében ez az arány a vizsgálat idején 50, illetve 13 százalék volt.

⁴ Alibi védelem. HVG, 1997. 3. szám

⁵ A kirendelt védővel rendelkező fogvatartott személyek védelemhez való jogának érvényesülése... 30.

⁶ Fenyvesi Csaba: A kirendelt védői intézmény problematikája című előadása.

A Be. szabályai a nyomozati szakban a védőt nem kötelezik arra, hogy az eljárási cselekményen részt vegyen. A törvény csak lehetőséget ad a jelenlétre, azzal, hogy az értesítés kivételesen mellőzhető, ha ezt a nyomozási cselekmény sürgőssége indokolja. Ezen szabályok alkalmasak arra, hogy a nyomozó hatóságok eltekintsenek a védő értesítésétől, amit esetenként – talán kényelmi szempontból – ki is használnak.

A passzivitás háttere

Az ügyvédek passzivitását a hatóságok s az ügyvédi kamarák a kirendelt védőknek járó alacsony díjazással magyarázták.

Az állampolgári jogok országgyűlési biztosa ajánlásaiból ugyanakkor egyértelműen arra lehet következtetni, hogy a fogvatartottak kiszolgáltatottságát nem a díj emelésével, hanem főként a garanciális szabályok szigorításával kívánta enyhíteni. Megfontolásra ajánlotta a közvédői intézmény (állami ügyvédi kar) megszervezését is, e javaslatot azonban az igazságügyi tárca és az ügyvédi kamarák mereven elutasították.

A „közvédői intézmény” („közvédői hivatal”) lényege, hogy kezdő ügyvédek vagy ügyvédjelöltek egy központi irodában a kirendeléses ügyekben való eseti részvétel révén szereznének nagyobb rutint és tanulnák meg a szakma fogásait – államilag finanszírozott költségvetésből. A javaslat nem találkozott a többség egyetértésével. Az „ad hoc” kirendelések ugyanis csak a formalizmus, s nem a hatások növelését eredményeznék. Ugyanakkor egy ilyen intézmény felállításának – vélik az ellenzők – sem a személyi, sem a tárgyi feltételei nem biztosítottak és lényegesen nagyobb terhet rótt volna a költségvetésre, mint a kirendelt védők díjazásának megfelelő szintű megoldása. A hazai hagyományok sem teszik lehetővé egy ilyen új intézmény bevezetését, mert a társadalom kellő bizalmat ezen intézmény kereteiben működő védőkkel szemben nem táplálna.⁷

Megállapítást nyert ugyanakkor az is, hogy a védelemhez való alkotmányos jog érvényesülése elé több helyen maguk az ügyvédi önkormányzatok gördítettek akadályt: több megyében, így például Somogy, Zala, Bács-Kiskun, Jász-Nagykun-Szolnok és Pest megyében az ügyvédi kamarák – ellentétben a bíróságokkal és az ügyészségekkel – nem szervezték meg az ünnepnap i ügyeletet.⁸

Az ügyvédi kar jelentősen differenciálódott, így a kirendelő hatóságok nem mindig tudják eldönteni milyen szempontok alapján rendeljenek ki védőt. A hatályos jogszabály és az ezen alapuló gyakorlat szerint ugyanis az ügyvédi kamara minden bejegyzett tagja kirendelhető, miután minden ügyvéd – függetlenül attól, hogy ténylegesen mely jogterülettel foglalkozik – elláthat büntető védelmet megbízás alapján is. E helyzet kétségtelenül nem szolgálja a terhelt érdekét, viszont más oldalról vizsgálva – az egyenlő teherviselés

⁷ Fenyvesi Csaba i. m.

⁸ A kirendelt védővel rendelkező fogvatartott személyek védelemhez való jogának érvényesülése... 29.

elvét figyelembe véve –, az sem lenne helyeselhető, ha a szinte jelképesen honorált kirendelt védői munkát azok kötelessége lenne ellátni, akik túlnyomórészt büntető praxist folytatnak.⁹

Az ügyvédekről szóló törvény mégis az ügyvédi jegyzék összeállítását írja elő a kamarának azzal, hogy a hatóság csak az így összeállított és folyamatosan frissített listáról rendelhet ki védőt. A jegyzéket a kamara úgy köteles összeállítani, hogy abban a kirendelést igénylő feladatok ellátásához, valamint az igazságszolgáltatás működőképességéhez szükséges számú ügyvéd szerepeljen, mindezt úgy, hogy minden ügyvéd az egyenlőség elvének alkalmazásával kerüljön a kirendelt ügyvédi jegyzékbe.

Indokolt lenne, ha törvény határozná meg azt a tevékenységi minimumot, aminek a kirendelt védő – állami kontrollal – feltétlenül köteles eleget tenni.

A kamarai ellenzők szerint a gyakorlatban ilyen szabályozás kivitelezhetetlen. Normaszöveg szintjére csupán formális igények emelhetők, ami esetlegesen azzal a veszéllyel járna, hogy egyesek az ott megfogalmazott általános követelményeket tekintenék maximális kötelezettségnek.

Az állami ellenőrzés jogosultsága pedig alapvetően érintené az ügyvéd és az ügyvédi szervezet függetlenségét. E feladatot a megyei és országos ügyvédi kamaráknak kell ellátniuk.¹⁰

Európai elvárások

Az Emberi Jogok Európai Egyezményének vonatkozó részei

Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, 1950. november 4-én született egyezmény 6. Cikkének 3. bekezdése kimondja:

Minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van – legalább – arra, hogy

- rendelkezék a védekezésének előkészítéséhez szükséges idővel és eszközökkel [b. pont];
- személyesen, vagy az általa választott védő segítségével védekezhessenek, és ha nem állnak rendelkezésre eszközök védő díjazására, amennyiben az igazságszolgáltatás érdekei ezt követelik meg, hivatalból és ingyenesen rendeljenek ki számára ügyvédet [c. pont].

Az igazságszolgáltatás érdeke nem könnyen definiálható fogalom, és az sem magától értetődő, hol húzódik az a határ, amelytől kezdve a jogi képviselő nem mellőzhető. Mindenesetre a jogi képviselő általi siker esélyeit, az érintett oldalán az eljárásból fakadó kockázatot, az eljárás jellegét, a várható joghátrány súlyát és a terhelt képességét arra, hogy saját magát védje, fokozottan indokolt vizsgálni a kérdés eldöntésénél.¹¹

⁹ Fenyvesi Csaba i. m.

¹⁰ Fenyvesi Csaba i. m.

¹¹ Grád András: Kézikönyv a Strasbourg-i Emberi Jogi Ítélezéséről. Bp. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, 1988. 198.

A b. pont megsértésére nem hivatkozhat olyan terhelt, akit utóbb felmentettek, és olyan sem, aki bejelentette, hogy a továbbiakban nem kíván részt venni az eljárásban. Az itt rögzített jogok esetleges sérelmét a védelem egészéhez viszonyítva lehet csak vizsgálni, ami ugyanakkor nem zárja ki, hogy egyetlen kiragadott momentum is olyan súlyúnak bizonyuljon, ami az Egyezmény előírásaiba ütközik.

Kapcsolódó döntvények

Ellentétben az Emberi Jogok Európai Bizottsága (a továbbiakban: Bizottság) álláspontjával nem állapította meg az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: Bíróság) az Egyezmény 6. cikk 3. bekezdés b. pontjának sérelmét abban az osztrák ügyben, amelyben a terhelt védője részére csak három héttel a Legfelsőbb Bíróság tárgyalása előtt kézbesítették a vád észrevételeit. A Bíróság szerint a 49 oldalas észrevétel tekintetében ez az időtartam kellő időt biztosított a védelem számára a megfelelő felkészüléshez, illetve az ellenészrevételek megszövegezéséhez.

A fentiek alapján megállapítható, hogy nincsenek általános szabályok, a védelem megfelelő előkészítéséhez szükségesnek tartott időtartam mindenkor a konkrét eljárási lépcső sajátos kívánalmaihoz igazodik.

Az eljárás egészét figyelembe véve nem minősült a 6. cikk sérelmének, amikor egy kérelmezőnek nem volt jogi képviselője, azonban a börtönhatóságoktól védelme előkészítése érdekében minden olyan jogi könyvet megkapott, amit csak igényelt.¹²

A 3. bekezdés b. pontja nem értelmezhető akként, mely korlátlan (abszolút) jogot biztosít a terhelt részére a védőjével való tetszés szerinti időben és módon történő kapcsolattartása. Nem ütközik például az Egyezménybe, ha a terhelt nem beszélhet védőjével az alatt a viszonylag rövid idő alatt, amíg magánelzárás büntetését tölti.¹³

Egyezmény-konform korlátozás az is, hogy a védő nem tájékoztathatja a terheltet az anonim tanúk csak előtte ismert személyazonosságáról.

Az Egyezmény szövege – a 6. Cikk 3. bekezdés c. pontja tekintetében – már önmagában is kételyeket támasztó: míg ugyanis az angol szöveg az ott szereplő mellékmondatokat „vagy” szóval kapcsolja össze, addig a francia először „vagy”-ot, másodszer az „és”-t használ (a magyar fordítás nagyjából ezt követi), ami természetesen eltérő értelmezési lehetőségeket rejt magában. Mindenesetre a Bíróság a csakugyan bekövetkező vitákat azzal vágta el, hogy ítéletében kinyilvánította: az érintetteknek megfelelő anyagi eszközök hiányában joga van az ingyenes jogi képviseletre, amennyiben az igazságszolgáltatás érdekei ezt megkívánják. Ugyanezen döntésében fejtette ki azt is, hogy a fenti jog az érintettet a jogorvoslati eljárásban is megilleti, továbbá, hogy az anyagi

¹² Grád András i. m. 197.

¹³ Grád András i. m. 198.

rászorultságot nem kell feltétlenül bizonyítani, a Bíróság beéri annak valószínűsítésével. Azt azonban elvárják a strasbourgi jogi szervek, hogy az, aki nem rendelkezik a jogi képviselőhöz szükséges anyagi eszközökkel, legalábbis folyamodjon ingyenes jogsegélyért, mert a hatóságok ennek hiányában nem vonhatók felelősségre.¹⁴

Felvetődött a gyakorlatban, mi történjék akkor, ha a terhelt tiltakozik a részére kirendelt védő személye ellen. A Bíróság ezzel kapcsolatban leszögezte, hogy jóllehet a terhelt kívánságait e téren lehetőség szerint figyelembe kell vennie a kirendelő szervnek, de ez nem jelenti azt, hogy a terhelt feltétlenül maga választaná meg védőjét.

Joga van azonban a kirendelt védőt visszautasítani, ha a vádlott és védője között nem alakult ki a védelem hatékonyságát biztosító védelmi kapcsolat, illetve, ha egyértelműen bizonyítható, hogy a kijelölt védő, tekintettel az ügy jellegére, bonyolultságára, a védelmet nem tudja megfelelően, hatékonyan ellátni.

Az igazságszolgáltatás érdekei fontosabbak a terhelt érdekeinél, akkor ha az újabb jogi képviselő kirendelésére a korábbi akadályoztatása miatt, a tárgyalások menetének zavartalansága érdekében került sor, ez esetben ugyanis a terhelt tiltakozása nem érinti a kirendelés egyezmény-konformitását.¹⁵

Más oldalról megközelítve a kérdést az sem mindegy, hogy a védőt mikortól biztosítják a terhelt részére. Adott esetben ugyanis nem elegendő, ha a védő csak a bírósági eljárásban, illetve a nyomozati szaknak is csak későbbi szakaszában kapcsolódik be az ügybe.

Előfordulhat, hogy olyan lényeges érdekek forognak kockán, amik a büntetőeljárás megindulása után azonnali védői részvételt követelnek meg. Így például elmarasztalta a Bíróság az Egyesült Királyságot azon az alapon, hogy a súlyos bűncselekménnyel vádolt terhelt a hallgatást választotta védekezési taktikául, azonban a brit jog alapján a terhelt hallgatása lehetőséget ad a hatóságoknak lényeges következtetések levonására, melyek akár az elítélésnek is fontos összetevői lehetnek. Ilyen körülmények között azonban feltétlenül indokolt lett volna a védő részvétele az eljárásban annak kezdetétől fogva, azért, hogy a terhelt megtanácskozhasa vele az érdekét leginkább szolgáló követendő taktikát.¹⁶

A védelemhez való jog korlátai

A védelemhez fűződő jog természetesen nem abszolút jog. A védelemhez fűződő jogok érvényesülését az eljárás egészét tekintve kell vizsgálni. Nem minősült például egyezmény sértőnek, hogy a nyomozás kezdeti szakaszában volt olyan három nap, amikor a terheltet fogva tartották, és ezalatt nem beszélhetett védőjével, minthogy ezt leszámítva érintkezésüket nem korlátozták.

¹⁴ Grád András i. m. 199.

¹⁵ Grád András i. m. 199.

¹⁶ Grád András i. m. 202-203.

Nem biztosítja viszont az állam a megfelelő védekezési lehetőséget, amennyiben az érintett rendelkezik ugyan jogi képviselővel, azonban arra nincs lehetősége, hogy négy szemközt tárgyalhasson vele, hanem csakis a hatóság valamely tagjának jelenlétében. Ez a követelmény *expressis verbis* nem szerepel ugyan az Egyezményben, azonban mint a méltányos eljárás része, a 3. bekezdés c. pontjából következik.

A megfelelő jogi képviselet mint európai norma

Önmagával a jogi képviselet biztosításával egyébként a tagállamok még nem feltétlenül tesznek eleget az Egyezmény 6. Cikk 3. bekezdés c. pontjában foglalt követelményeknek, az ugyanis nem lehet teljesen formális, elégtelen színvonalú.

Az esetjogból a hatékony védekezés fogalmára nézve a következőket lehet megállapítani:

- előfeltétele, hogy a védő tényleges tevékenységet lásson el, valamint
- szükséges az is, hogy a védő tisztában legyen az ügy alapvető jogi aspektusaival, ugyanakkor
- nem követelmény a kifinomult jogi tudás és technika.

Ami a megfelelő jogi képviselethez fűződő jogot illeti, e tekintetben akad egy meglehetősen veszedelmes hazai gyakorlat. A büntetőeljárás során eléggé gyakori eset, hogy a bíróság kirendel ugyan a vádlott számára védőt, utóbbi azonban a szabályszerű idézés ellenére valamilyen okból nem jelenik meg a tárgyaláson. A bíróságnak el kéne halasztania a tárgyalást – hacsak nem talál hirtelenjében másik védőt, aki „beugrik” a kolléga helyett. A helyzet a gyakorló szakemberek számára ismerős. Ilyenkor szokott sor kerülni a tipikusan büfében, folyosón történő „védő-fogásra”, ami azonban a fent írottak fényében rendkívül aggályosnak tűnik. Ily módon ugyanis elméletben a szabályszerű tárgyalás minden kelléke adottá válik, csak éppen az érintett vádlott védelmét nem képviselheti megfelelő színvonalon az az ügyvéd, aki 3 perccel korábban még arról sem tudott, hogy mi az ügy tárgya.

Az Egyezmény nemcsak a védelemhez való jog formális biztosítását kívánja meg, de a tagállamok köteleiségeként írja elő, hogy a védelem hatékony gyakorlásáról is gondoskodjanak. Ennek érdekében a hatályos eljárási törvény olyan rendelkezéseket tartalmaz, amelyek a kirendelés színvonalasabb ellátását biztosítják. A korábbi szabályozásnál részletesebben fogalmazza meg a védő kötelezéseit, bár jogorvoslatot a védő kirendelése ellen nem engedélyez, de módot ad a terhelt számára, hogy a védő helyett indokoltan más védő kirendelését kérje.

A törvény a védő kötelezettségei között külön nevesíti, hogy a védő késedelem nélkül köteles felvenni a kapcsolatot a terhelttel.

Zárszó

A tapasztalatok indokolttá teszik, hogy létrejöjjön egy olyan állami garancia-rendszer, amely lehetőséget biztosít a rosszul ellátott védelemből fakadó, a fogvatartottat hátrányos helyzetbe hozó esetek orvoslására. Figyelemmel arra, hogy az ügyvédnek államtól származtatott joga az ártatlanság vélelmének ügyfele képviseletében való érvényesítése, az állami garanciarendszer csak úgy valósulhat meg, hogy törvény határozza meg azt a tevékenységi minimumot, melynek a védő köteles eleget tenni, továbbá azt, hogy ezen köteleesség végrehajtásának ellenőrzését az államnak milyen formában kell biztosítania.

Tudom, hogy tökéletes megoldás még gondolati szinten sem születhet, mégis törekednünk kell az ellentétes érdekeket egyaránt szem előtt tartó megoldásra, hiszen az anyagi igazság büntetőeljárásokban való érvényesülése a társadalom elemi érdeke.